

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet knihovnictví

Jak se síť knihoven (knihovní síť) mění pod vlivem informačních technologií

úkol k předmětu VIKBA29 – Informační společnost a role knihovníka v ní

Autor: Petra Pešková

UČO: 218212

Typ studia: Kombinované

Ročník: 3.

Počet znaků: 14 903

Brno
2009

OBSAH

Úvod.....	2
1. Základní pojmy.....	3
2. Změny a s tím spojené výhody vytváření knihovních sítí.....	5
3. Library 2.0.....	6
Závěr.....	8
Seznam použitých zdrojů.....	9

Úvod

Knihovny patřily od dávných dob k základním centrům vědění a vzdělanosti. Jsou to první místa, kde se shromažďovaly informace a vznikaly zde první sbírky písemností. Prvními zakladateli knihoven byly kláštery a šlechtické knihovny. Zde se díla opisovala a ukládala pro další generace. Knihy byly také považovány za majetek, který nebyl pro všechny. První ručně opisované knihy, byly velmi nákladné, krásně zdobené a jejich vyhotovení trvalo několik let.

Po vynálezu knihtisku, roku 1447, se výroba knih rozrůstá a jednotlivá díla začínají být dostupná i běžným lidem. Mezi zásadní díla, která byla ve společnosti oblíbená, patří Bible a další náboženské texty. Knihy postupně pronikají i mezi běžné občany a tím se rozvíjí zájem o četbu a čtenářství samotné.

První veřejné knihovny vznikají při univerzitách a shromažďují velké množství informací o tehdejšímu stavu vědy a kultury obecně. Postupem vývoje začínají vznikat knihovny veřejné, které využívají nejen lidé z akademické půdy. V našem regionu patří mezi nejznámější Knihovna Jiřího Mahena, která byla založena roku 1912 a v současnosti je druhou největší městskou knihovnou na našem území. Ve svých sbírkách má přes 800 000 knihovních jednotek a každý rok jich přes 25 000 přibývá.

Původní systém knihoven se s rozvojem výpočetní techniky koncem 20. stol. začal dynamicky měnit. Díky novým technickým možnostem začaly knihovny digitalizovat své záznamy a zpřístupňovat je pomocí internetu po síti. Služby se přiblížily uživatelům a také čtenáři mohou být své knihovně blíže odkudkoliv z celého světa. Postupně se začínají digitalizovat nejen knihovní záznamy, ale také celé jednotky a vzniká nová forma zpřístupňování informací a to tzv. digitální knihovny. Jejich výhodou není jen dostupnost běžných informací po síti, ale také možnost prohlédnout si staré a vzácné tisky, které by si běžný čtenář nikdy neprolistoval. Jako příklad můžeme uvést projekt Manuscriptorium, díky němuž si můžeme prohlédnout staré tisky v digitální a hlavně původní podobě. Tyto národní poklady, by nebylo možno veřejně vystavovat bez možností výpočetní techniky.

Výpočetní technika tedy obrovskou měrou přispívá nejen k rozvoji knihovních sítí a s tím spojených služeb, ale také k rozvoji vzdělanosti a přístupu k informacím.

1. Základní pojmy

Pro výše uvedené téma je nutno stanovit několik základní pojmů. Mezi nejdůležitější jistě patří definice pojmu knihovna. Pro účel své práce jsem zvolila definice z Manifestu IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách.

Knihovna

„Veřejná knihovna je místní branou do světa vědomostí a základním předpokladem celoživotního vzdělávání, nezávislého rozhodování a kulturního rozvoje jednotlivců i společenských skupin.“¹

Z této definice vyplývá, že knihovna by měla být centrem vzdělání a místem kde je zabezpečen princip svobodného přístupu k informacím. Informační instituce v celé své šíři tedy nejen informace zpřístupňují, ale také je zpracovávají a uchovávají pro další generace.

Knihovní síť

Knihovní síť by měly sloužit k lepšímu a rychlejšímu uspokojování potřeb zákazníka. V současné době chápeme pod pojmem knihovní síť pouze její elektronickou obdobu. Dříve byla tato problematika vnímána spíše jako síť poboček dané instituce v rámci různého fyzického umístění (např. pobočky KJM). Tyto jednotlivé pobočky jsou dnes propojeny pomocí informační sítě. Uživatel tak může své informační potřeby uspokojovat z jednoho místa v rámci všech jednotek zapojených do sítě. Při půjčování dokumentů není třeba provádět registraci na každé pobočce zvlášť. Díky elektronickým katalogům lze vyhledávat v celé síti dané instituce.

Za součást knihovní sítě v její elektronické době můžeme považovat tzv. souborný katalog, který slučuje informace ze všech jejích pracovišť. Souborný katalog obsahuje informace o knihách, časopisech, hudebninách, CD-ROM a jiných typech dokumentů, které se nacházejí ve fondech více knihoven². Tento katalog by měl být dostupný online a měl by obsahovat minimálně všechna data, která jsou podstatná pro jednoznačnou identifikaci informační jednotky.

---

¹ *Služby veřejných knihoven : směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. Anna Malá. 1. vyd. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2002 [cit. 2009-03-14]. 127 s. Aktuality SKIP. Dostupný z WWW: <http://www.ifla.org/VII/s8/news/pg01-cz.pdf>
ISBN 80-85851-14-8.

² Národní knihovna České republiky. *KNIHOVNA.CZ* [online]. 2004 , 25.5.2005 [cit. 2009-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.knihovny.cz/index.php3>

Instituce se díky knihovním sítím mohou jednotně prezentovat nejen v rámci svých vlastních poboček, ale také se mohou spojovat v kooperace do velkého množství projektů, které zaručují lepší orientaci ve zdrojích a které přinášejí také nový pohled na knihovnickou činnost. Mezi základní projekty knihoven v České republice lze uvést např. Jednotnou informační bránu, Souborný katalog české republiky CASTLIN nebo Články v českých novinách, časopisech a sbornících – databáze ANL.

Digitální dokumenty a knihovny

Novodobý systém knihovnické práce je postaven na digitalizaci dokumentů. Nové knihovní sítě mohou vznikat právě díky digitalizaci knihovních záznamů a plných textů. Knihovny společně vytvářejí souborné katalogy a informační systémy a tím se práce s nimi stává pro uživatele jednodušší a efektivnější.

Digitalizace: Digitalizace je převod vybraných měřitelných fyzikálních veličin objektu do numerických hodnot, jejich kódování, uložení a transport za účelem následného vygenerování jiných fyzikálních veličin s cílem umožnit uživateli fyziologické vjemy, obvykle nahrazující přímé vnímání originálu³.

Digitální knihovna: název vznikl překladem původního digital library.

Digitální knihovny jsou organizace, které poskytují zdroje (včetně specializovaného personálu) umožňující provádět výběr, strukturování a zpřístupnění sbírek digitálních prací, tyto práce dále distribuovat, udržovat jejich integritu a dlouhodobě uchovávat – a to vše s ohledem na snadné a ekonomické využití určitou komunitou nebo množinou komunit uživatelů⁴.

Původní lístkové katalogy jsou dnes nahrazovány elektronickými katalogy, které umožňují propojení fondů jednotlivých informačních institucí. Tím se knihovny propojují do sítí a vzniká tak systém velkého množství informací, dostupných pouze z jednoho místa. Uživatel tak již nemusí prohlížet (ještě dříve docházet) do jednotlivých knihoven, ale pomocí připojení

---

³ Psohlavec, Stanislav. Přednosti a rizika digitálních dokumentů. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 12 [cit. 2009-03-15].

Dostupný na WWW: <http://www.ikaros.cz/node/2064>. ISSN 1212-5075.

⁴ Bartošek, Miroslav. Digitální knihovny [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2001 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ics.muni.cz/mba/dl-datakon01.pdf>

k internetu si může vše dohledat sám. Tím dochází také ke změně v systému práce knihovníků nebo informačních pracovníků. Jejich původní činnost, tedy popisování dokumentů a jejich následné vyhledávání a půjčování, se dnes mění na činnost metodickou. Knihovník v současné podobě uživatelům radí jak dokumenty vyhledávat, jak s nimi zacházet a jakou zvolit nejúčinnější vyhledávací cestu k relevantním informacím, záznamům, knihám. Uživatelé se díky knihovním sítím stávají více samostatní. Pokud je architektura informačního systému knihovny vytvořena správně a logicky, může si čtenář spoustu svých informačních potřeb, žádostí a požadavků najít sám a tím se také stále vzdělávat v práci s novými systémy.

2. Změny a s tím spojené výhody vytváření knihovních sítí

Jak je již zřejmé z výše uvedené kapitoly, knihovny se na přelomu 20. a 21. stol. postupně přetransformovaly v informační střediska, která již jen nepůjčují knihy, ale také samy přispívají k vytváření nového informačního prostředí. V této kapitole bych ráda uvedla změny, které v knihovnách a jejich službách proběhly v posledních letech.

- **Výpůjční služby, MVS a MMVS**

Mezi základní služby knihoven patří výpůjční služby. Pomocí knihovních sítí si dnes uživatel může sám dokumenty rezervovat a vyhledávat v různých institucích. Může tedy pracovat bez asistence odborného pracovníka a to vše v čase, který jemu vyhovuje. Díky elektronickému systému se nemusí při výběru řídit pouze otevírací dobou instituce. Knihovna je mu se svým katalogem otevřena pomocí internetu non-stop. Dřív zdlouhavá a i finančně náročná služby MVS a MMVS se dnes díky digitálním dokumentům zjednodušila. Pokud má žádaná knihovna potřebný dokument v elektronické podobě, může je poskytnout ihned. Oproti dřívějšímu půjčování originálů nebo vytváření kopií se služba velmi zefektivnila. Z pohledu finančních nákladů je zde také zřejmý postup. Pokud je dokument jednou digitalizován, dá se používat stále a není již třeba z něj vytvářet kopie. Další výhodou je ochrana dokumentů. Pokud půjčujeme pouze digitální záznam originálů, nemusíme se obávat jeho poškození či případné ztráty.

Knihovni jednotka zůstává na svém místě a do výpůjčního procesu jde pouze její digitální podoba. Je ovšem nutno postupovat dle Autorského zákona⁵, tak aby všechny práva zúčastněných byla zachována.

- **Přístup ke knihovně**

Původně byly knihovny pouze institucemi, kde byla nutná fyzická účast čtenáře při jakékoliv komunikaci nebo požadavku. S rozvojem informačních technologií a internetu se knihovna stává otevřenou institucí v reálném čase. Uživatelé mohou elektronické katalogy prohlížet online a do knihovny si pouze přijít pro objednané jednotky. V případě digitalizování děl si je mohou prohlížet v kteroukoliv denní dobu. Knihovna se tak postupně stává otevřenou institucí, bez časových bariér.

- **Informační vzdělávání**

Knihovny se také významně podílejí na informačním vzdělávání jedinců. Pořádají kurzy a přednášky s tematikou nových přístupů ke knihovně a aktivně se tak podílejí na přípravě uživatelů pro práci v novém elektronickém prostředí. Díky knihovnickým sítím mohou být tyto kurzy pořádány pro větší množství uživatelů, kteří se zde naučí pracovat s elektronickým katalogem a dalšími výhodami, které elektronická doba přináší. Knihovny spolupracují a tím efektivně využívají nejen svých lidských zdrojů, ale také vědomostního potenciálu a v nemalé míře šetří náklady.

Knihovny také přispívají k rozvoji informační gramotnosti obyvatel, za jejichž nedílnou součást se dnes považuje gramotnost při práci s výpočetní technikou.

3. Library 2.0

Současným trendem v knihovnických službách je model tzv. Library 2.0. Jedná se o termín velmi nový, proto není přesně stanoven jeho výklad a stejně jako u pojmu Web 2.0 si pod tímto pojmem můžeme představit velké množství změn, které by současné knihovny čekaly. Pojem Library 2.0 můžeme vyložit např. takto: *„Library 2.0 znamená učinit prostor vaší knihovny (tj. virtuální i reálný) více interaktivní, spolupracující a řízený potřebami uživatelů. Příkladem jsou blogy, noční zábavné programy pro dospívající, stránky pro sdílení fotografií.*

---

⁵ Zákon č. 121/2002, Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským ve znění pozdějších předpisů. Platný ke dni 11.2.2008.

Základem je přitáhnout uživatele zpět do knihovny. Koncipovat knihovnu a její služby podle uživatelských potřeb a tím z knihovny udělat pro uživatele cíl cesty, nikoliv dodatečnou možnost⁶."

Z toho vyplývá, že podstatou Library 2.0 je současné služby převést do podoby více nakloněné uživatelům a chod informačních institucí obohatit o další formy, které budou pro čtenáře nejen přínosné, ale také atraktivní. Problematika Library 2.0 velmi úzce souvisí s otázkou knihovnických sítí. V rámci možného vytvoření této formy knihoven bude navázána úzká spolupráce mezi knihovnou a uživatelem. Do systému se také mohou zapojovat různé knihovny a vznikne tak místo, kde bude umístěno obrovské množství informací z různých vědních oborů a také zdrojů pro zájmovou četbu. Jak jsem již uvedla Library 2.0 vychází z principu Web 2.0 tedy otevřeného prostoru a nových služeb více cílených na uživatele. Jako příklad můžeme uvést možnost sdílení svých dojmů k přečtené knize, doporučování jejího obsahu ostatním čtenářům a třeba i vytváření svých registrů oblíbené četby, která bude v rámci Library 2.0 zveřejněna dalším čtenářům. Uživatelé tedy postupem času začnou více komunikovat mezi sebou a sami tím vytvoří novou komunitu dané instituce. Původní vztah čtenář – knihovník se přesune na model čtenář – čtenář a knihovník zde bude sloužit jako prostředník, kterým jim svou informační praxí umožní orientovat se v daném prostředí. Knihovny se stanou otevřenými systémy, kde uživatelé budou moci zasáhnout do jisté míry do jejich vývoje. Instituce se přemění ze statických organizací, kde jejich vývoj určují pouze informační pracovníci, na instituce dynamické, jejichž směr vývoje bude moci ovlivnit také čtenář sám.

---

⁶ Čech Martin. Library 2.0 - možnosti využití technologií Webu 2.0 pro zlepšení služeb knihovny. *Inflow: information journal* [online]. 2008, roč. 1, č. 10 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <http://www.inflow.cz/library-20-moznosti-vyuziti-technologiei-webu-20-pro-zlepseni-sluzeb-knihovny>. ISSN 1802-9736.

Závěr

Myšlenka Library 2.0 je jistě tématem nejen pro současnou generaci, ale také pro ty další. Domnívám se, že je to cesta, kterou je třeba se v dnešní rychle se rozvíjející společnosti vydat a přizpůsobovat se tak rychle se měnícím požadavkům uživatelů a hlavně informační doby, které s sebou tyto změny nese. Nelze popřít, že pro tyto zásadní změny je třeba mít dobře připravené nejen informační a knihovnické pracovníky, ale také převážně samotné uživatele, kteří by se stali nedílnou součástí této „nové instituce“.

Díky změnám ve fungování samotné knihovnické praxe se odpovědnost za práci s dokumenty a využívání informačních zdrojů ve velkém míře přenesla na uživatele. I oni jsou v dnešní době již povinni umět nakládat s informačními zdroji v souladu se zákonem a morálními zásadami dané společnosti. Vznik knihovnických sítí, ať již ve fyzickém propojení jednotlivých poboček nebo v elektronickém propojení institucí na které navazují domácnosti, firmy a vzdělávací instituce, přinesl spoustu nového a efektivního nejen do práce uživatelů, ale také do samotného rozvoje informačního povolání. Knihovnictví již není pouze o sběru, třídění a ukládání dokumentů, ale stává se širokým oborem, který v sobě zahrnuje nejen práci s dokumenty, ale také otázku informační architektury, přístupu k lidem a práci s různými skupinami uživatelů. Knihovnická praxe se rozrůstá do široké sítě, která je díky vstupu výpočetní techniky do oboru rozvíjena velmi dynamicky a dá se říci i efektivně. Za krátkou dobu došlo díky výpočetní technice ke změnám nejen v poskytování služeb uživatelů, ale také ke změnám v samotném výkonu knihovnického povolání a za největší pokrok považuji spolupráci institucí na společných projektech. Díky výpočetní technice tak můžeme říct, že vznik a rozvoj knihovnických sítí na všech možných úrovních je obrovským přínosem nejen pro studenty, pedagogy, čtenáře, ale především pro společnost jako takovou.

Soupis použitých zdrojů

- Bartošek, Miroslav. Digitální knihovny [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2001 [cit. 2009-03-15].
Dostupný z WWW: <http://www.ics.muni.cz/mba/dl-datakon01.pdf>
- Čech Martin. Library 2.0 - možnosti využití technologií Webu 2.0 pro zlepšení služeb knihovny. *Inflow: information journal* [online]. 2008, roč. 1, č. 10 [cit. 2009-03-15].
Dostupný z WWW: <http://www.inflow.cz/library-20-moznosti-vyuziti-technologiei-webu-20-pro-zlepseni-sluzeb-knihovny>. ISSN 1802-9736.
- Národní knihovna České republiky. *KNIHOVNA.CZ* [online]. 2004 , 25.5.2005 [cit. 2009-03-14].
Dostupný z WWW: <http://www.knihovny.cz/index.php3>
- Psohlavec, Stanislav. Přednosti a rizika digitálních dokumentů. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 12 [cit. 2009-03-15]. Dostupný na WWW: <http://www.ikaros.cz/node/2064>.
ISSN 1212-5075.
- *Služby veřejných knihoven : směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. Anna Malá. 1. vyd. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2002. 127 s. Aktuality SKIP.
Dostupný z WWW: <http://www.ifla.org/VII/s8/news/pg01-cz.pdf>
ISBN 80-85851-14-8.
- Zákon č. 121/2002, Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským ve znění pozdějších předpisů. Platný ke dni 11.2.2008.